

Шкленська А. О.

## ТОЧКА. ПРОСТІР. РУХ

### Трансформації ідеї часу в п'єсі Івана Кочерги «Майстри часу»

*Циферблат завжди усміхається. Знає, що жодне з учень про лінійний час ніколи не може довести годинникову стрілку до кінцевої чи початкової точки, адже ці точки завжди відносні, щодо трьох вимірів, які ми простежимо в образах п'єси І Кочерги «Майстри часу» у їхньому перетині з ідеєю тривалості А. Бергсона.*

**Ключові слова:** точка, простір, рух, І. Кочерга, «Майстри часу», А. Бергсон.

#### Вимір перший: точка й портрети

Уявімо, що людина — точка. Її особисте сприйняття — це неперервне осмислення довколишньої дійсності. Вписування елементів у звичний аналітичний рядок назвемо *моментом взаємодії*. Проведемо першу лінію: *час залежить від внутрішнього стану людини та її здатності взаємодіяти*.

Тепер уявімо точку в просторі: дія п'єси завжди відбувається на пероні, де рухаються потяги. Якщо людина залишається нерухомою, то її мить взаємодії навпаки — постійно змінюється залежно від тих чи інших чинників: розкладу на пероні, справності колій, присутності касира, зубного болю та ін. Бачимо другу лінію — *час водночас постає конкретним, чуттєво сприйнятним, й абстрактним, мимовільно зв'язаним з нескінченним ланцюжком подій*. Виходить парадокс — ніхто не може вгадати й спинити мить, звичайно, крім героїв І. Кочерги, що намагаються встановити логіку відліку: *півгодини — п'ять або ж десять років, вічність або ж мить в ударах серця* [2]. Тож спробуємо розібратися із законом «тісного часу».

Тут першою колією між двома лініями-рейками стане прототип головного героя — Памфіл Юркевич. Н. О. Куценко, описуючи концепт сприйняття українського філософа, подає цитату: *[світоспоглядання] є справою не людини, а людства, яке ніколи не живе абстрактною або чисто логічною свідомістю, але розкриває своє духовне життя в усій повноті і цілісності його моментів* [3, с. 11]. Припускаємо, що, спираючись на цей принцип П. Юркевича, І. Кочерга створює картину, у якій не просто переплітаються долі героїв, а синхронізуються їхні способи

спостерігати дійсність: персонажі водночас проживають досвід власного відліку часу й когось, відомого дотепер чи ні. Тут нам на поміч прийде А. Бергсон з уявленням про тривалість: *існує одна дійсність, яку всі розуміємо зсередини, розуміємо інтуїтивно, а не аналітично. Це наша особа у своєму часовому перебігу. Це наше «я», що триває. Можемо інтелектуально не співпереживати з якоюсь річчю, але певним чином співпереживаємо самих себе* [1, с. 56].

Розберемо випадки взаємного тривання у двох парах: головний герой — Карфункель, Ліда — Лундишев. О. Юркевич — інтелектуал, збентежений і знервований виконанням мрії. Довготривале планування створює певну внутрішню напругу, що від початку п'єси робить очікування потяга нестерпним: герой одразу ж прямує до каси, потім перевіряє розклад у Носильника, вибачається за протяг на станції, до якого не має стосунку. Тому сприйняття часу в Олексія дуже гостро пов'язане з зовнішніми обставинами: *Але ви розумієте, що я їду? Та щоб тільки розв'язати цей чемодан, потрібно принаймні півгодини. А скласти, а знову запакувати? А ви чули, через півгодини поїзд? А якщо я не потраплю на цей поїзд, то тоді... фу, навіть подумати жах* [2].

Карфункель — німець із зубним болем. Називає себе таємним радником і майстром, що розуміє життя і його механізм [2]. Саме цей персонаж повідомляє читачам аксіому тексту — закон «тісного часу»: *А ви знаєте, скільки подій може вміститися в один півгодина, якщо вони захочуть потіснитись? Не знаєте? Ну, звісно, для вас потрібні роки, щоб діждатись один подія. Коли ви одержаль листа або ночуваль в чужий*

жінка, ві вважали, що це величезний подія, якої стане на чотири роки! [2] Тож сприйняття часу Карфункеля дуже особисте, внутрішнє. Він вважає, що кожна людина керує долею, чи навіть може прорахувати вірогідність подій у житті інших.

Між героями відбувається взаємодія: доктор часу просить у головного героя одну-однісіньку краплю для втамування зубного болю й у цей час випадково губить дванадцять отруйних пілюль, які пізніше Носильник опише так: *цукерок... маленький, неначе горошинка — пілюля*. Припускаємо, що між героями відбувається обмін: одна таблетка на одну краплю від болю, адже в обох предметів були особливі властивості: зубні ліки містили беладону і опій, а в пігулках були алкалоїди з квітів, можливо навіть атропін, виділений із цієї ж беладони. Обміну передують ініціація — кропіткє збирання цих горошинок, відкриття правди про них та вибір — шукати останню чи ні. Крапля-душа й цукерки для вбивства жертви?

Перпендикуляром події стає Носильник, який виконує функцію доглядача за часом, і відповідно, простором, не дарма ж він лишає двері відчиненими й спричиняє той самий протяг, який так нервує бідного німця. І обмін переривається в самій середині, за що Карфункель намагається покарати О. Юркевича правдою: *А, натиск на інтелігентну людину! Дас іст юбермесіг! О, я дуже хотів, щоб хтось справді натиснув на вас — на руський інтелігент — і змусив вас робити. Працювати. Працювати, а не мріяти про краще життя, не ворухнувши пальцем, щоб його завоювати, здобути!* [2]

Карфункель показує О. Юркевичу парадигму особистого сприйняття часу, про що ми дізнаємось у Другій Дії: *Ну, то це ж простий математика, звичайний розрахунок, закон. Події або трапляються дуже рідко, або сунуть цілий юрба. Життя, як колода карт — козирі або йдуть один за один, або їх зовсім немає. Час буває або пустий — цілий рік без подій, — або тісний від різних пригод, що налазиль один на один і валілься, як сніг на голова* [2]. Отже, точка головного героя опинилася замкнена в просторі, у певному кололообігу — годинниковому циклі повторюваних подій: дванадцять годин, що повторюються мінімум двічі на добу й кожна окрема цифра, що її проходить стрілка містить у собі незліченну кількість таких самих довершених кіл — година, хвилина, секунда, мілісекунда й так далі. То чи можемо ми вважати дзигар закодованою відкладених взаємодій, що призводить до часового вибуху?

Події у творі, що регулярно стаються в одному місці й з однією метою є ілюстрацією абсурдності *годинника революції — вибуху недовомовленого*. А. Бергсон пише: *візьмемо найпростіше відчуття, яке, припустимо, є сталим; свідомість, що супроводжує те відчуття, не зможе залишитися однаковою протягом двох хвилин, які настають одна за одною, бо наступна хвилина містить у собі згадку про попередню* [1, с. 57]. Тож не дивно, що головний герой палко реагує на закон, описаний Карфункелем, адже його відчуття часу відтепер ґрунтується на постійній пам'яті пережитого скепсису, а пізніше шоку. Хвилини, що тісняться — це *поняття, що може символізувати якусь особливу прикмету тільки тоді, коли зробить її спільною для нескінченної кількості речей* [1, с. 56]. Події підтягуються одна під одну, стають лабіринтом згадування. І їхнім спільним локусом є залізнична станція.

### Вимір другий: простір

Тож тепер розглянемо просторовий аспект. Як Карфункель, так і О. Юркевич перебувають одночасно в двох просторах: фактичному, що представлений станцією, і символічному, що становить мету їхнього руху. Тут ми підтримуємо думку, що теперішнє й майбутнє — це деконструкція минулого. Устами героя Таратути автор пропонує читачеві таку тезу: *Час? Це ви, образовані, вигадали час, а я на нього давно плюнув. За мною ніякий час не вженеться. В мене один рахунок — завжди сьогодні* [2]. Тут процес безперервного згадування напряду пов'язаний із середовищем, бо якщо час — абстрактне й відносне поняття, то простір — реальне й фізичне. Тож уявна Франція й Німеччина тісно пов'язані: вони є згадками-зачіпками. Зв'язковими між цими просторами виступають робітники й урядовці, серед яких виокремимо наступну пару Ліду — Лундишева, що впливає на фізику сприйняття хронотопу в Карфункеля та Юркевича. **Постає питання: чи є зв'язок між законом тісного часу й тісним простором?**

І. Кочерга звертається до образу курки, що стає як алегорією, так і персонажкою тексту. Одразу згадуємо задачу, з якою, певно, намагалися впоратися всі: **що було першим — курка чи яйце**. Знову парадокс: якщо курка символізує час й вічність, то тоді персонажі, що репрезентують цю птаху водночас показують і цикл без змін? Лундишев завжди хоче отримати специфічну французьку породу для ферми — принцесу Буль-Буль ель Газар. Ліда завжди сприймає-

ся О. Юркевичем як принцеса Буль-Буль ель Газар. Лундишев ніколи не отримує курки, і сам відправляється в Париж посмертно. Що ж отримує головний герой?

Відбувається важлива **просторова взаємодія**: Ліда в кожній дії залишає Олексія, і наприкінці твору зустрічає іншу «принцесу», загублену й знайдену в русі дитину, чужу, котрої ніколи не матиме. Лундишева ж несуть у труні до вагону. Припускаємо тут певну ритуальність — життя є жертвою задля прогресу, ціллю якого є сам прогрес, а отже рух без мети. Тривалість.

Утворюються опозиції: інкубатор — яйце — донька — мати, що так само є прикріплені до станції, про що А. Бергсон пише: *ми стаємо на позиції нерухомості, щоб дослідити рухоме, замість того, щоб стати на позиції рухомості, щоб за його допомогою переступити сталі точки* [1, с. 59]. Коли долі Ліди, Лундишева, Карфункеля і Юркевича переплітаються, у точках зароджується рух, а простір, навпаки, не тісниться, а розтягується. Тож якщо алегорією часу є годинник — вічність нематеріальна, для простору такою стане курка — така, що за неї можна зачепитися спогадом, фізична. Можливо, до цього відсилає й варіант назви п'єси російською — «Часовик і куриця» [3, с. 6]. На питання про куріпку й яйце остаточної відповіді, на жаль, не дамо.

## Вимір третій: рух і висновки

А. Бергсон зазначає: *ця дійсність — це рухомість. Не існує готових речей, а тільки речі, які виникають, не існує жодних тривалих станів, а тільки змінні стани* [1, с. 60]. Отже переплетіння людей-точок, їхня зовнішня взаємодія і внутрішнє осмислення показують читачеві картинку, у якій різні сценарії програються на однакових засадах. Сучасне перепрочитання дійсно дозволяє інтерпретувати «Майстрів часу» як хитре обігравання **тривання** — перетину точки в конкретному часі й конкретному просторі. Ми схиляємось до того, що п'єса містить елементи абсурду, адже тут яскраво відчитується **підтекст часу революції — руху без мети, руху заради руху**. Поступова втрата сенсу й вигадування нового. Світ у цьому творі побудований на правилах годинникової стрілки, де люди символізують години, і коли настає їхня черга — вони виконують певний алгоритм дій. Наприклад Юркевич точно пройшов одне коло, адже повернувся до початку — стосунків із Софією, розвитку кар'єри і так далі. Лундишев, певно, пройшов добу, й відлік почався знову. А Карфункель, що сам керував часом, вирішив вийти з гри й покинути роботу над геніальним годинником, що пояснив би суть цих правил. Тому рух триває. А часовика не існує, бо час — це тлумачення законів гри для кожної окремої точки.

## Список літератури

1. Бергсон А. Вступ до метафізики / пер. І. Герасим // Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. Львів : Літопис, 1996. С. 55–65.
2. Кочерга І. Майстри часу. *Укрліб*. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1068> (дата звернення 27.04.2025).
3. Куценко Н. О. Світова філософська спадщина у сприйнятті П. Д. Юркевича. Київ : Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», 1995. С. 10–15.
4. Халамедник В. Б. Час і простір в п'єсі Івана Кочерги «Майстри часу». *Гілея: науковий вісник*. 2011. Спецвипуск. URL: [https://shron1.chtyvo.org.ua/Khalamednyk\\_Viktoriiia/Chas\\_i\\_prostir\\_v\\_piesi\\_Ivana\\_Kocherhy\\_Maistry\\_chasu.pdf](https://shron1.chtyvo.org.ua/Khalamednyk_Viktoriiia/Chas_i_prostir_v_piesi_Ivana_Kocherhy_Maistry_chasu.pdf) (дата звернення: 20. 04.2025).

## References

- Bergson, A. (1996). Vstup do metafizyky (I. Herasym, Transl.). In *Antolohiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky XX st.* (pp. 55–65). Litopys [in Ukrainian].
- Khalamednyk, V. B. (2011). Chas i prostir v piesi Ivana Kocherhy "Maistry chasu". *Gileia: naukovyi visnyk*, Special edition. [https://shron1.chtyvo.org.ua/Khalamednyk\\_Viktoriiia/Chas\\_i\\_prostir\\_v\\_piesi\\_Ivana\\_Kocherhy\\_Maistry\\_chasu.pdf](https://shron1.chtyvo.org.ua/Khalamednyk_Viktoriiia/Chas_i_prostir_v_piesi_Ivana_Kocherhy_Maistry_chasu.pdf) [in Ukrainian].
- Kocherha, I. Maistry chasu. *Ukrlib*. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1068> [in Ukrainian].
- Kutsenko, N. O. (1995). *Svitova filozofska spadshchyna u spryiniatti P. D. Yurkevycha*. Nats. un-t "Kyievo-Mohylianska akademiia" [in Ukrainian].

A. Shklenska

## THE POINT, THE SPACE, THE MOVEMENT

### Transformations of the Concept of Time in Ivan Kocherga's Works: The Case of the Play "Masters of Time"

*The dial always smiles. It knows that none of the lessons about linear time can ever bring the clock hands to either the final or the starting point, because these points are always relative to the three dimensions that the author traces in the imagery of I. Kocherga's play and in its intersection with A. Bergson's idea of duration.*

*In the article, the author imagines a person as a point moving through time and space and advances the following arguments:*

*— the understanding of time depends on a person's internal state and their ability to interact with the environment,*

*— the perception of time appears concrete and abstract at the same time,*

*— an important point in I. Kocherga's play is that each character simultaneously experiences their own passage through time and that of the other characters,*

*— events regularly occur in the same place and for the same purpose — to illustrate the absurdity of the revolutionary clock within the text,*

*— the characters are united by their memories.*

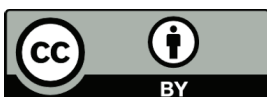
*A modern reinterpretation makes it possible to interpret "The Masters of Time" as a sophisticated reflection on duration — the intersection of a point in a specific time and space. The article argues that the play contains elements of absurdity, because the subtext of revolutionary time is clearly visible — movement without a goal, movement for the sake of movement.*

**Keywords:** point, space, motion, I. Kocherga, "Masters of Time", A. Bergson.

*Подано до редакції / Submitted: 17.11.2025*

*Схвалено до публікації / Accepted: 06.02.2026*

*Опубліковано / Published: 09.06.2026*



Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)